

የተለያዩ የሥነ-መለኮት ትምህርቶች መግለጫ

ከዚህ ቀጥሎ የተዘረዘረው የተለያዩ የሥነ-መለኮት ትምህርቶችን የሚያመለክቱ ቃላትና ፅንሰ-አሳቦች አጫጭር መግለጫ ነው። በእርግጥ መግለጫው የተሟላ ነው ለማለት አይቻልም። ለዓመታት በተለያዩ ሰዎች ለአንዳንድ የሥነ-መለኮት ትምህርቶች መግለጫ ቢሰጥም፣ በቤተ ክርስቲያን መሪዎች ትክክለኛ አለመሆናቸው በይፋ ተገልጧል።

ሂዩማኒዝም/Humanism። ይህ ትምህርተ-ሃይማኖት ሰው በራሱ ጥረት የራሱን ችግር የመፍታት ችሎታ ያለውና ከተፈጥሮ ውጭ የሆነ ኃይል እንደማያስፈልገው አጥብቆ የሚያምን ነው።

ማርቅዮን/Marcion። በ2ኛው ምዕተ ዓመት፣ ከፓንተስ የተነሣው ኑፋቄ፣ በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ ከሚገኙት አሥር የጳውሎስ መልእክቶች፣ እንዲሁም ከሉቃስ ወንጌል ከፊሉን በቀር ያልተቀበለ ነበር። ማርቅዮን ከፋ እድሮን በወሰደው በብሉይ ኪዳን እግዚአብሔርና ራሱን በክርስቶስ በገለጠው በአዲስ ኪዳን እግዚአብሔር መካከል ልዩነት እንዳለ ያመለክታል። ማርቅዮን፣ የኢየሱስን የሰው ልጅነት ባለመቀበል ኢየሱስ በድንገት በ15ኛው ዓመት በቲበርስ ቄሳር ጊዜ ሙሉ ሰው ሆኖ ተገለጠ በማለት ያስተምራል።

ምንታኑሳዊነት/Montanism። በ2ኛው ክፍለ ዘመን አሁን የቱርክ ክፍል በሆነችው በፍርግያ ይኖር የነበረውና ክርስቶስ እልክዋለሁ ያለው አጽናኝ ነኝ ያለው ሞንታኑስ ትምህርት ነው። እርሱና ተከታዮቹ የዓለም መጨረሻ በቅርቡ ይሆናል ብለው ተናግረዋል። ጥብቅና ጠንካራ የሆነ ዲሲፕሊን ያስፈልጋል ብለውም ያምኑም ነበር። ትምህርቶቹ በ381 ዓ.ም. በቄስጥንጥንያ ጉባኤ ተወግዘዋል።

ራሽኖሊዝም/Rationalism። ከሁሉ ይበልጥ ከፍ ያለ የእውቀት ምንጭ አእምሮ ነው፤ ሰው በዚህ የማሰላሰል ችሎታው ሙሉ እውነትን ወደ ማወቅ ይደርሳል፤ ማሰላሰል የሃይማኖትን እውነት ለመወሰን መሠረታዊ ነገር መሆኑን ሰዎች ሊተማመኑበት ይችላሉ የሚል እምነት ነው።

ሰባልዮሳዊነት/Sabelianism። በሦስተኛው ምዕተ ዓመት በግብፅ ይኖር የነበረው ሰባልዮስ እግዚአብሔር ሦስት አካላት ያሉት ሳይሆን፣ ሦስት መገለጫዎች ያሉት አንድ አምላክ ነው በሚል ያስተማረው ትምህርት ነው። ትምህርቱ እግዚአብሔር በብሉይ ኪዳን ዘመን እንደ አብ፣ ኢየሱስ በምድር ይኖር በነበረበት ዘመን እንደ ልጅ፣ ከትንሣኤ በኋላ ደግሞ እንደ መንፈስ ቅዱስ ሆኖ መታየቱን ይገልጣል። ይህ ትምህርት በ263 ዓ.ም. በሮም ጉባኤ ተወግዟል።

ሱስንዮሳዊነት/Socinianism። ይህ በኢጣልያ ይኖር የነበረው የሌሊዮ ሱስንዮስ (1525-1562)፤ እና በፖላንድ የኖረው የፋውስቶ ሱስንዮስ (1539-1604) ትምህርት ነው። በትምህርታቸው ሰው ከአዳም የወረሰው ኃጢአት መኖሩን፤ የክርስቶስን መለኮታዊነት፤ እና ሥላሴን ከደዋል። ኢየሱስ “መለኮታዊነትን” የተቀዳጀው ከፍ ያለ ኑሮ ስለኖረ ሲሆን፤ ሞቱም የእግዚአብሔርን ፈቃድ ለመፈጸም ያሳየው ታዛዥነት እንጂ ሌላ ነገርን አያመለክትም ብለዋል። ሱስንዮሳዊነት የዩኒተሪያኒዝም መሠረት ነው ሊባል ይቻላል።

ስክላስቲሲዝም/Scholasticism። በ11ኛውና 12ኛው ምዕተ ዓመታት የክርስቲያን እምነት ትክክለኛ መሆኑን በራሽነል አመለካከት ለማሳየት በገዳም ትምህርት ቤቶች የተደረገ እንቅስቃሴ ነው። ከመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ አዳዲስ እውነቶችን ፈልጎ ከማግኘት ይልቅ፤ የቤተ ክርስቲያን የእምነት መግለጫዎችን መሠረት በማድረግ ያሉትን እምነቶች በማጥናት ላይ ያተኩራል።

የቅድመ-ሺህ ዓመታውያን አመለካከት [Premillennialism/ፕሪሚሌኒያሊዝም]። ቅድመ-ሺህ ዓመታውያን የክርስቶስ ዳግም ምጽአት ከሺህ ዓመት በፊት እንደሚሆንና፤ መንግሥቱን የሚመሠርተውም ክርስቶስ እንደሆነ (እንደ ድህረ ሺህ ዓመታውያን እምነት ቤተ ክርስቲያን አይደለችም) ይናገራሉ። ክርስቶስ በምድር ይነግሣል፤ በዚህ የሺህ ዓመታት አገዛዝ ወቅት የአይሁድ ሕዝብ የአብርሃምንና የዳዊትን ቃል ኪዳን ሙሉ በሙሉ ይለማመዱታል። በዚህ አመለካከት መሠረት፤ የአሁኗ ቤተ ክርስቲያን በዓለም ላይ ክህደት እየጨመረ ሲሄድ ታያለች፤ በጣምም የሚከፋው ከክርስቶስ ዳግም ምጽአት በፊት የሚደርሰው የፍዳ ዘመን ይሆናል። ክርስቶስ ሲመጣም መንግሥቱን ለሺህ ዓመታት ይመሠርታል። ከዚያም የሙታን ትንሣኤ ተከናውኖ ላልዳኑ ሰዎች ፍርድ ይሰጥና ዘላለማዊ ግዛቱ ይቀጥላል።

ኒዮ-ኦርቶዶክሲ/Neo-orthodoxy። እግዚአብሔር ከፍጥረት በላይና ውጭ ነው በሚል እምነት፤ ከለዘብተኛ/ራሽነሊዝም አመለካከት ወደ ርቱዕ ሃይማኖት የተመለሱ እምነቶችን ያጠቃልላል። እግዚአብሔር ራሱን ለሰዎች በቀጥታ የሚገልጠው በመንፈስ ቅዱስ ሥራ አማካይነት መሆኑን ያስተምራሉ። ይህም ሰዎች መጽሐፍ ቅዱስን ሲያነቡ፤ የፀሐይን መጥለቅ ሲመለከቱ፤ ወይም በሌሎች የተለያዩ መንገዶች ሊፈጸም ይችላል። መጽሐፍ ቅዱስ ሰዎች በእግዚአብሔር ተመርተው የጻፉት ሳይሆን፤ እግዚአብሔር አልፎ አልፎ በልባቸው በተናገራቸው ታማኝ ሰዎች የተጻፈ ነው። ኒዮ-ኦርቶዶክስ መሪዎቹ ሁሉ የሚስማሙበት የተወሰነ የእምነት ትምህርት የሌለው እምነት ነው።

የአልቦ-ሺህ ዓመታውያን አመለካከት [Amillennialism/አሚሌኒያሊዝም]። ይህ አመለካከት ሺህ ዓመት የሚባል ነገር ጨርሶ

የለም ብሎ ነው የሚያስተምረው። መንግሥት ቢኖር ያለው አሁን ነው፤ ይህም መንግሥት በቤተ ክርስቲያን ላይ ያለው ሰማያዊ አገዛዝ ነው ይላል። ይህ የቤተ ክርስቲያን ዘመን እስከሚያበቃና ክርስቶስ ዳግም እስከመጣ ድረስ፤ አሁን ያሉ ሁኔታዎች እየተባባሱ ይሄዳሉ። ከክርስቶስ ዳግም ምጽአት በኋላ ወዲያውኑ ትንሣኤ ሙታንና ፍርድ ተከታትለው ይፈጸማሉ፤ ከዚያም ዘላለማዊ ግዛት ይመሠረታል ነው የሚለው ትምህርታቸው።

ስለ እስራኤል መንግሥትነት የተገባውን ቃል ኪዳን ሲተረጎሙም፤ ትንቢቶቹ በቤተ ክርስቲያን በኩል እየተሟሉ ነው በማለት ምሳሌያዊ (ቀጥተኛና ቃል በቃል ትርጉም ያልሆነ) ይዘት ይሰጧቸዋል። በዚህ አመለካከት መሠረት፤ ራእይ 20 የሚገልጠው በክርስቶስ የመጀመሪያና ዳግም ምጽአት መካከል በሰማይ ሰላሉት ነፍሳት ሁኔታ ነው።

አርዮሳዊነት/Arianism። አርዮስ (በ4ኛ ምዕተ ዓመት በእስክንድርያ ይኖር የነበረ) የክርስቶስንና የመንፈስ ቅዱስን ሕልውና በሚመለከት ያስተማረው ትምህርት ነው። አርዮስ፡- 1. ክርስቶስ ዘላለማዊ ሳይሆን፤ በእግዚአብሔር የተፈጠረ ነው፤ 2. ከእግዚአብሔር የተለየ ባሕርይ ያለው ነው፤ 3. መንፈስ ቅዱስ ሰብዓዊነት ያለው ሳይሆን፤ በዓለም ላይ የሰፈነ የእግዚአብሔር ኃይል ነው በሚል አስተምሯል። የአርዮስ ትምህርት በኒቅያ ጉባኤ (በ325 ዓ.ም.)፤ በቁስጥንጥንያ ጉባኤ (በ381 ዓ.ም.)፤ በኬልቄዶን ጉባኤ (በ451 ዓ.ም.) ተወግዟል።

አርሜኒያሳዊነት/Arminianism። የሆላንዱ ጀኮበስ አርሜኒያስ (1559-1609) በእግዚአብሔር ደኅንነትና በሰው ኃጢአተኛነት መካከል ያለውን ግንኙነት በሚመለከት ያስተማረው ትምህርት ነው። አርሜኒያስ እግዚአብሔር ጥቂት ሰዎች እንዲያምኑና እንዲድኑ አስቀድሞ መርጧል የሚለውን እምነት ያልተቀበለ ሲሆን፤ ሰው ከዳነ በኋላም ቢሆን ደኅንነቱን ሊያጣ ይችላል በማለት አስተምሯል። የአርሜኒያስን የሥነ-መለኮት ትምህርት ከሚከተሉት አንዱ የመቶዲስት ቤተ ክርስቲያን ናት።

አቡሊኖርዮሳዊነት/Apollinarianism። በ4ኛው ምዕተ ዓመት በሎዶቂያ (በአሁኑ ቱርክ ውስጥ) ይኖር የነበረ አቡሊኖርዮስ የተባለ ጳጳስ እምነት ነው። አቡሊኖርዮስ ኢየሱስ በምድር ላይ በነበረበት ጊዜ ሙሉ ሰው አልነበረም፤ ሙሉ ሰው ቢሆን ኖሮ፤ ነጻ ፈቃድ ስለሚኖረው ኃጢአት ለመፈጸም ይችላል ነበር በማለት ያስተምር ነበር። ኢየሱስ እውነተኛ አካልና ነፍስ ነበረው፤ ነገር ግን መንፈሱ በሎሎስ ተተክቷል በሚልም ያምናል (ዮሐ. 1፡1)። ትምህርቱ በ362 ዓ.ም. በእስክንድርያ ጉባኤ፤ በ381 ዓ.ም. ደግሞ በቁስጥንጥንያ ጉባኤ ተወግዟል።

የኢትሪያኒዝም/Unitarianism። ይህ የሥላሴን ሕልውና የሚከድ ትምህርት ነው። ይህ ትምህርት፣ የሰው ዘር በመሠረቱ መልካም ነው፤ ክርስቶስ በጣም ጥሩ የሆነ ሰው ብቻ ነው፤ በእያንዳንዱ ሰው ውስጥ እግዚአብሔር ይኖራል፤ ደኅንነት የሚገኘው ራስን በግብረገብነት በማሻሻል ነው በሚል ያስተምራል። የኢትሪያኒዝም በቀጥታ ከሱስንዮሳዊነት የመጣ ነው።

ፕላቅ የትንተና ጥናት ("ሀየር ክሪቲሲዝም")። ይህ መጽሐፍ ቅዱስን መልእክቱን ለመረዳት ሳይሆን በሥነ-ጽሑፍነቱ ረገድ የማጥናት መንገድ ሲሆን፣ ሦስት ዋና ዋና ትኩረቶችም አሉት፡- 1. ምንጮቹ፣ 2. የሥነ-ጽሑፉ ዓይነቶች፣ 3. የእያንዳንዱ መጽሐፍ ጸሐፊና የተጻፈበት ቀን። በእርግጥ ከላይ የተጠቀሱት ሁሉ ጠቃሚ አሳቦች ቢሆኑም፣ የ19ኛውና የ20ኛው ምዕተ ዓመታት ለዘብተኛ ምሑራን ዋና ትኩረት ሆኗል። ይህ ትኩረታቸው መጽሐፍ ቅዱስ እስትንፋሱ-እግዚአብሔር መሆኑን እንዳይቀበሉና፣ መጽሐፍ ቅዱስ የጥንት ሃይማኖታዊ ታሪኮች ስብስብ ብቻ ነው ብለው እንዲያምኑ አድርጓቸዋል።

ዶሲቲዝም/Docetism። ክርስቶስ የእውነት ሰው ሳይሆን፣ አእምሮ የፈጠረው ምስል ነው በማለት ክርስቶስ በሥጋ መገለጡን የሚከዱ የተለያዩ የኖስቲክ ቡድኖች የሚያምኑበት ትምህርተ ሃይማኖት ነው።

ኖስቲካዊነት/Gnosticism። ከክርስቶስ በኋላ ለመጀመሪያዎቹ ሦስት ምዕተ ዓመታት ብዙ የተለያዩ ቡድኖች ያስተማሯቸውን የተወሳሰቡ የእምነት አቋሞችን ያመለክታል። መሠረታዊ እምነቶቹም፡- 1. ማንኛውም ነገር በመሠረቱ መጥፎ ነው፤ መንፈስ ደግሞ በመሠረቱ መልካም ነው፤ 2. ክርስቶስ ሰው ሳይሆን፣ ሀ) ሰውን የሚመስል መንፈስ ወይም ለ) ለሦስት የክርስቶስ አገልግሎት ዓመታት ክርስቶስ በውስጡ ያደረበት ሆኖ በመጨረሻ በመስቀል እንዲሞት ክርስቶስ ትቶት የሄደ ተራ ሰው ነው፤ 3. በሰማይ እንዲኖሩ የተፈቀደላቸው ወገኖች በልዩ ሁኔታ የተባረኩ ሰዎች ብቻ ናቸው፤ 4. ኃይሉ አምላክ ይህን ምድር ሊፈጥር አይችልም (እርሱ ኃጢአት የሌለበት ሆኖ ሳለ ዓለም ደግሞ ኃጢአተኛ በመሆኑ)፤ ፍጥረትን ያከናወነው በብሉይ ኪዳን ያህዌ በመባል የታወቀውን የእርሱ የበታች የሆነ አምላክ በመላክ ነው።

ፓንቲይዝም/Pantheism። እግዚአብሔር ሰብአዊነት ያለው ሳይሆን፣ በፍጥረት የሚገኙትን ኃይላትና ሕጎችን የሚያጠቃልል ነገር ነው የሚል እምነት ነው።

ፓዮቲዝም/Pietism። በ17ኛ ምዕተ ዓመት በጀርመን አገር የተጀመረ፣ በእምነታቸው ቀጥተኛ ሆነው ሳለ በመንፈሳዊ ሕይወታቸው ግን በጣም የቀዘቀዙና የሞቱ ቤተ ክርስቲያኖችን የተቃወመ እንቅስቃሴ

ነው። ይህ እምነት በግል የመጽሐፍ ቅዱስ ጥናት፣ በጸሎት፣ የመጽሐፍ ቅዱስ እውነቶችን በአማኞች የግል ሕይወት ላይ በማሳየት፣ እና የቅድስና ሕይወትን በማሳደግ ላይ አትኩሯል።

ፒዩሪተኒዝም/Puritanism። በ16ኛው ምዕተ ዓመት አዲሲቷ የእንግሊዝ መንግሥት ቤተ ክርስቲያንን (የእንግሊካን ቤተ ክርስቲያን) ከሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ከወረሰችው ሥርዓት ነጻ ለማድረግ በእንግሊዝ አገር የተነሣ እንቅስቃሴ ነው።

ፕላጊዶሳዊነት/Pelagianism። በ5ኛ ምዕተ ዓመት ፔላጊዶስ የተባለ እንግሊዛዊ መነኩሴ ያስተማረው ትምህርት ነው። ይህ ሰው፡ 1. እያንዳንዱ ሰው ልዩ የእግዚአብሔር ፍጡር እስከሆነ ድረስ፣ መልካም ወይም መጥፎ ነገር ለማድረግ ራሱ የመምረጥ ችሎታ አለው፤ 2. ኃጢአተኛ የሚያደርገውን የኃጢአት ባሕርይ ከአዳም ባይወርስም፣ ኃጢአት ሊሠራ የሚያስችለው ድክመት አለው በሚል አስተምሯል። ይህ ትምህርት ሃይማኖት በ431 ዓ.ም. በተደረገው የኤፌሶን ጉባኤ ቢወገዝም፣ ባለፉት ዘመናት በብዙ የቤተ ክርስቲያን ክፍሎች ዘንድ ተቀባይነት አግኝቷል።

በዚህ መጽሐፍ የተጠቀሱ የእንግሊዝኛ ቃላት

— የሰው ስሞች —

ሂፖሊተስ	Hippolytus	44
ዔግል፣ ጆርጅ	Hegel፣ George 17፥	84
ሉተር፣ ማርቲን	Luther፣ Martin ..	15
ሊምቦርክ	Limborch	71
ሉዮ	Leo	47
ሉምባርድ፣ ፒተር		
.....Lombard፣ Peter		53
ሐድርያን	Hadrian	23
መቅዶንዮስ	Macedonius	34
ሚልቲዶዶስ	Miltiades	23
ማርቅያን	Marcion	12
ማርክስ አውላርዮስ		
.....Marcus Aurelius		23
ሜሊቶ	Melito	23
ሜቸን፣ ግሪሸም		
Machen፣ Gresham		83
ሞንታኑስ	Montanus	12
ራድበርተስ	Radbertus	49
ሰባላዮስ	Sabelius	32
ሱስንዮስ፣ ፋውስተስ		
Socinus፣ Faustus	16፥	68
ሴርቪተስ	Servetus	63
ስፒነር፣ ፊሊፕ ያዕቆብ		
Spener፣ Philipp Jakob		81
ሽለይርማክር፣ ፍሬድሪክ		
Schleiermacher፣ Friedrich		17
ቀላውዴዎስ አቡሊናርዮስ		
Claudius Apollinarius		23
ቀሊምንጦስ	Clement	18
ቅድስት አን	Saint Anne	61
ቆስጠንጢኖስ	Constantine	58
ቆድራቶስ	Quadratus	23
በልትመን፣ ፋዶልፍ		
Bultmann፣ Rudolf		86
በርናባስ	Barnabas	22

ቡሊንጅር፣ ዮሐን		
Bullinger፣ Johann		82
ቢዛ፣ ቴዎዶር	Beza፣ Theodore...	67
ባርት፣ ካርል	Barth፣ Karl ..	17፥
85		
ባወር፣ ፈርዲናንድ		
Baur፣ Ferdinand		84
ባቪንክ፣ ቨርመን		
Bavinck፣ Herman		83
ብሩነር፣ ኤሚል	Brunner፣ Emil	86
ቦናቪንቱራ	Bonaventura	50
ቦንፊሊስ ስምንተኛ	Boniface VIII ..	58
ተርቱሊያን	Tertullian	44
ታላቁ ባስላዮስ	Basil the Great	47
ቴዎዶስዮስ	Theodosius	34
ቴዎዶተስ	Theodotus	31
ቴዎፍሎስ	Theophilus	23
ታቲያን	Tatian	23፥
ትራይፎ	Trypho	23
ኒቡር፣ ራዶንሆልድ		
Niebuhr፣ Reinhold		86
ንስፒርስ	Nestorius	36
አምብርዝ	Ambrose	39
አርሜኒዮስ፣ ጀኮበስ		
Arminius፣ Jacobus	16፥	68
አርስታዲስ	Aristides	23
አርኒንስ	Origen	42
አርስጣጣሊስ	Aristotle	50
ኦር፣ ጆምስ	Orr፣ James	83
አርዮስ	Arius	13
አበርላንድ	Abelard	50
አቴናጎራስ	Athenagoras	23
አትናቴዎስ	Athanasius	13
አንቶኒንስ ፒዮስ	Antoninus Pius ..	23
አንሰለም	Anselm	50
አኩናስ፣ ቶማስ		
Aquinas፣ Thomas		15
አውግስጢኖስ	Augustine	13

አውጣኪ	Eutyches	36
አግናጥዩስ	Ignatius	18
አቡሊናርዮስ	Apollinarius	35
ኢራስመስ	Erasmus	60
ኤሬኔዎስ	Irenaeus	43
ኢኖሰንት ሦስተኛው	Innocent III	57
ኢዘዶር	Isidore	58
ኤምዝ፥ ዊሊየም	Ames፥ William	80
ክርክጋርድ፥ ሶሪን		
.....	Kierkegaard፥ Soren	85
ኩርሴሊየስ	Curcellaeus	71
ካልቪን፥ ጆን	Calvin፥ John	15
ካንት፥ አማኑኤል		
.....	Kant፥ Immanuel	17፥ 83
ካይፐር፥ አብርሃም		
.....	Kuyper፥ Abraham	83
የክሌርቮው በርናርድ		
.....	Bernard of Clairvaux	52
ኮሲዮስ፥ ዮሐንስ		
.....	Cocceius፥ Johannes	80
ዋርፊልድ፥ ብንያም		
.....	Warfield፥ Benjamin	83
ዊላውዝን፥ ዮሊዮስ		
.....	Wellhausen፥ Julius	84
ዎሊቢየስ፥ ዮሐንስ		
.....	Wollebuis፥ Johannes	80
ዎላፍ፥ ክርስቲያን		
.....	Wolff፥ Christian	81
ዝዊንግሊ፥ አልሪክ		
.....	Zwingli፥ Ulrich	16
ዳዮኒተስ	Diognetus	23
ዲዶናስዮስ	Dionysius	45
ጀርም	Jerome	60
ጁስቲን ግርቲር	Justin Martyr	23
ግራቨን	Gratian	57
ግሮቲየስ፥ ሁጎ	Grotius፥ Hugo	16
ጎርጎርዮስ ቀዳማዊ	Gregory I	46
ጎርጎርዮስ ሰባተኛ	Gregory VII	57

ጎትቫክ	Gottschalk	48
ፎቲየስ	Photius	44
ፓፒያስ	Papias	18
ፔላጊዩስ	Pelagius	13
ፕሌቶ	Plato	39፥ 50
ፕራክሲየስ	Praxeus	32
ፖሊካርፕ	Polycarp	18
ቫን ቲል፥ ቆርኔሊዎስ		
.....	Van Til፥ Cornelius	83

— የቦታ ስሞች —

ሃይድልበርግ	Heidelberg	82
ሂሪያፖሊስ	Hieropolis	18
ማንዝ	Mainz	49
ሚላን	Milan	39
ሚሊቭ	Mileve	40
ሳምሳጢ	Samosota	31
ሳክሶኒ	Saxony	61
ስትራስበርግ	Strasbourg	62
በርን	Berne	63
ቡርግ	Bourges	62
ቢዛንቲየም	Byzantium	31
ባዘል	Basel	62
ቶሌዶ	Toledo	48
ኒቅያ	Nicea	13
ኦርሊየንስ	Orleans	62
አውግስበርግ	Augsburg	81
አይስሌቦን	Eisleben	61
ኤርፈርት	Erfurt	61
ኪልቄዶን	Chalcedon	13
ኮርቢ	Corbie	49
ዊትንበርግ	Wittenberg	61
ዙሪክ	Zurich	63
ዶርት	Dort	83
ጄኔቫ	Geneva	62
ቪየና	Vienna	63

- ልዩ ቃላት -

ህልውናትExistentialism	85
‘ሆሞሲዮን’ ...‘homoousion’ .33÷	34
ልዕለ ተፈጥሮsupernatural	17
መንፈሳዊ ልምምድPietism	81
የውርስ ኃጢአትoriginal sin	38
ሞናርኪያኒዝምMonarchianism	31
ሞኖቴላይትMonothelite	37
ሞኖፎሳይትMonophysite	36
ሞዳላዊነትModalistic	32
ሥርዓተ ሜርንConfirmation	55
ሥርዓተ ቀንዲልExtreme unction	55
ሥርዓተ ተክሊልMarriage	55
ሥርዓተ ንስሐPenance	55
ሥርዓተ ክህነትOrdination	55
ሥነ-ሰብእነትAnthropology	51
ሪሞንስትረንስRemonstrance	83
‘ሶላ ፊዴ’‘sola fide’	82
ቅርጻዊ ሞናርኪያኒዝም	
.....Modalistic Monarchianism	32
ቅድመ-ሺህ ዓመታውያን	
.....Premillennialist	44
ቅዱስ ቁርባን በሚወሰድበት ጊዜ ጎብስቱና ወይኑ በቀጥታ ወደ ጌታ ሥጋና ደም ይቀየራል	
.....Transubstantiation/	
ትራንስብስታንሺዮሽን ... 14÷ 43÷ 49	
‘ቅዱሳት መጻሕፍት ብቻ’	
.....‘sola scriptura’	81
የቆስጠንጢኖስ ልግነት	
.....Donation of Constantine	58
በላኤሰብነትcannibalism	22
ቢሾፕBishop	11
ቢዛንቲንByzantium	31
ተሐድሶአውያንReformers	60
የተሐድሶ ትምህርት	
.....Reformed Theology	63
ተሐድሷዊ ቤተ ክርስቲያን	
.....Reformed Church	63

ትምህርቶችና የእምነት መግለጫዎች

.....Catechism	82
ተገቢነትreasonableness	23
ኃያል ሞናርኪያኒዝም	
.....Dynamic Monarchianism	31÷ 32
ነጠላ ሥርጸትsingle procession	48
የኒቅያ ጉባኤCouncil of Nicea	13
ናዝራዊNazarenes	26
አልቦ-ሺህ ዓመታውያን	
.....Amillennianialism	44
አመክንዮreason	17÷ 32÷ 50
አመዛኝነትRationalism	81
አርሻቢሾፕArchbishop	11
የአስቀድሞ መወሰን አስተምህሮ	
.....Predestination	48÷ 67÷ 69
አሳብ የሚያቀነቅትNominalists ...	50
የአስራ ሁለቱ ሐዋርያት ትምህርት	
‘ዲዳኬ’Didache	18÷ 21÷ 42
የአረዳድ ትንታኔDeductive Logic	50
አብርሃትEnlightenment	17
አናባፕቲስትAnabaptist	16÷ 77
አንብሮtheses	15÷ 72
አዲሱ-ቀጥተኛ ሃይማኖት ትምህርት	
.....Neo-orthodoxy	17
ኢቦናይታውያንEbionites	26
ኢኮኖላትሪያIconoclastic	47
የኢዘዶር ድንጋጌዎች	
.....Decretals of Isidore	58
ኤልቄሳውያንElkesaites	26
ኤዮንስAeons	27
ዐቃቤ እምነታውያንApologists	
..... 12÷ 22	
እውነትነትዊነትRealism	50
‘ኦሲያስ’‘ousias’	33
ካርዲናልCardinal	11
ኪዳናዊ ሥነ-መለኮት	
.....Covenant Theology	80
ኬልቄዶንChalcedon	13
ክርስቲያን ሳይንስ	
.....Christian Science	27

የክርስትና ሃይማኖት ድንጋጌዎች.....	
..Institutes of Christian Religion..	
..... 15፥ 62፥ 82	
ዘመነ-ሊቃዊነት ...Scholasticism	11
ዘመነ ሬኒዛንስRenaissance.....	59
ዘመነ-ተሐድሶReformation.....	
..... 11፥ 15	
ዘመነ-አብርሃትEnlightenment...	11
የዌስትሚኒስተር የእምነት መግለጫ.....	
Westminster Confession of Faith	
..... 83	
‘ዲዳኬ’Didache..... 18፥ 21፥ 42	
ዴሚጸርጅDemiurge..... 27	
ድርብ ወይም ጥንድ ውፅኦት	
.....double procession..... 48	
ዶሴቲሲያውያንDocetists 31	
የዶርት ሲኖደስ ቀኖናዎች	
.....Synod of Dort..... 83	
ገንዘብ ከፍሎ የኃጢአት ይቅርታ ማግኘት	
.....Indulgence..... 60፥ 64	
በጌታ እራት ሥርዓት ጊዜ በሚወሰደው	
ኅብስትና ወይን ዙሪያ የጌታ ሕልውና	
ይኖራል የሚል አመለካከት.....	
.....Consubstantiation /	
ካንሰብስታንሺዬሽን 16፥ 76	
ኖስቲክGnostic 26	
ግጻዌ መለኮትGodhead 32	
የጣጣ ሥነ-መለኮት	
.....Crisis Theology..... 86	
ጥልቅ የትንተና ጥናት	
.....Higher Criticism 84	
‘ኦራቅሊጦስ’Paraclete 38	
‘ፊሎክዌ’‘filioque’..... 48	
ፕርግቶሪPurgatory ... 14፥ 46	
ፓንቲይዝምPantheism..... 84	
ፕሪስትPriest 11	
ፕሬስቢቴሪያኖች....Presbyterians..... 82	
ፖፕ.....Pope..... 11	